

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

orcid.org/0000-0002-4969-052X

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України*

*Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) vilnickiy@gmail.com*

Галина ГРИЦЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7047-5664

кандидат історичних наук,

*доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) grysenko84@gmail.com*

ГЕНОЦИДНІ ВІЙНИ РОСІЯН¹

(Рецензія на монографію: Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. Київ : Ніка-Центр, 2024. 272 с. ISBN 978-966-521-799-2)

Вивчення проблематики геноцидних війн, проведених російською державою проти українського народу впродовж XX – початку XXI століття, є надзвичайно актуальним особливо в контексті сучасної російсько-української війни. Системне насильство, етнічні чистки, масові репресії та голодомори, організовані більшовицьким і сталінським режимами, мають виразне продовження в агресивній політиці путінської Росії. Історична тяглість геноцидної практики з боку кремлівських лідерів – від Леніна і Сталіна до Путіна – засвідчує не лише незмінність імперських амбіцій, але й усталену стратегію знищення української нації як політичного, культурного та історичного суб'єкта.

У світлі спроб міжнародної спільноти кваліфікувати дії Росії в Україні як геноцид, постає необхідність глибшого історико-політичного аналізу послідовності злочинів, які становлять загрозу не лише для України, а й для міжнародної системи безпеки. Дослідження цього питання сприяє усвідомленню глибинних причин сучасної війни та необхідності глобального осуду і притягнення до відповідальності виконавців геноцидної політики.

У 2024 році побачила світ монографія українського історика Миколи Дорошка «Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні», яка комплексно осмислює питання російського імперіалізму та його геноцидного впливу на україн-

ський народ упродовж XX – початку XXI століття. Автор розгортає широку панораму насильницької політики, реалізованої більшовицькою, сталінською та сучасною путінською Росією, використовуючи широкий інструментарій та послуговуючись багатим джерельним матеріалом.

Монографія складається із передмови автора та двох великих логічно структурованих частин, у яких простежується еволюція геноцидної політики Росії щодо України.

У передмові історик окреслює актуальність дослідження проблеми геноциду в контексті сучасних військових конфліктів і масових злочинів. М. Дорошко окреслює концепцію геноцидних війн як системної політики Росії щодо України, починаючи з більшовицької окупації до сучасності. Автор наголошує на важливості розширення понятійного апарату, вводячи дефініції «геноцидна війна» та «геноцидна політика», які дають змогу точніше описувати явища, пов'язані зі свідомим і системним знищенням цілих спільнот. У передмові також визначено мету дослідження – проаналізувати історичні приклади, класифікувати форми геноцидної практики та звернути увагу на загрози її повторення в сучасному світі. Автор переконаний, що «всі ці війни можна вважати геноцидними, тобто такими, що спрямовані на знищення української державності та української політичної нації» (с. 19).

Перша частина книги «Геноцидні війни Леніна-Сталіна в УСРР: причини і наслідки» має

¹ Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. Київ : Ніка-Центр, 2024. 272 с. ISBN 978-966-521-799-2

чітко виражену антиімперську і антирадянську риторику, в якій автор обґрунтовано демонструє, що встановлення радянської влади в Україні було не лише політичним актом анексії, а й початком цілеспрямованої антиукраїнської політики, спрямованої на фізичне, культурне та духовне знищення українців.

Історик детально аналізує агресію більшовицького режиму проти Української Народної Республіки. Йдеться не лише про військові дії, а й про спроби ідеологічного та адміністративного підкорення українців. Важливим висновком є те, що «Ідеологічною основою збройної агресії стало нове обґрунтування більшовицькими теоретиками принципу права народів на самовизначення» (с. 39).

Історик цілком закономірно показує, що з перших днів більшовицької окупації застосовувалися методи терору, репресій, розстрілів, депортацій і вилучення ресурсів з метою підризу національного спротиву. У центрі авторської уваги – не лише хронологія подій, але й ідеологічна основа геноцидної політики: М. Дорошко виразно показує, як марксистсько-ленінська ідеологія у російському імперському виконанні трансформувалася в антиукраїнський терор.

Особливої уваги заслуговує аналіз руйнування державних інституцій УНР, знищення української еліти, церкви та мови як інструментів національної ідентичності. Історик пов'язує ці дії із запланованим насильницьким злиттям України з більшовицькою Росією та підготовкою ґрунту для майбутніх масових репресій і голодомору.

Відзначимо змістове наповнення розділу про Голодомор 1932–1933 рр. і цілком об'єктивне його трактування як цілеспрямованого акту геноциду, що є важливою частиною дослідження злочинної політики радянської влади щодо українського селянства. Автор розглядає Голодомор не лише як трагедію, спричинену економічними прорахунками, а як детально спланований та реалізований акт геноциду проти української нації.

Розділ добре структурований: спочатку окреслюється політичний контекст початку 1930-х років, зокрема політика колективізації та репресій проти «куркулів», далі подається аналіз механізмів вилучення продовольства, блокування сіл, а також документальні свідчення про масштабність голоду. Автор переконливо доводить, що дії радянської влади мали всі ознаки геноциду. Зокрема, роблячи узагальнення: «Сталінські емісари в Україні – В. Молотов, Л. Каганович, П. Постишев, Я. Яковлев (Епштейн) разом з С. Косіором, В. Чубарем та іншими представниками партійно-державної верхівки УСРР – сві-

домо прирекли мільйони українських селян на мученицьку смерть» (с. 90).

Попри це, в дослідженні наголошується, що після здобуття незалежності Україна систематично працює над донесенням правди про Голодомор до світової спільноти. Особливу увагу автор приділяє питанню міжнародної рецепції: перелічуються країни, які визнали Голодомор геноцидом, зокрема Канада, США та інші.

Однією з головних переваг розділу є чітке пояснення причин, через які саме українці стали практично основною мішенню радянських репресій. Автор акцентує увагу на страху радянської влади перед українським національним рухом, потенціалом української еліти та прагненням народу до незалежності. Обґрунтовується ідея, що комуністичний режим бачив у незалежній українській культурі, мові та національній самосвідомості загрозу своїй владі: «Це означає, що Голодомор 1932–1933 рр., радянська політика асиміляції з русифікацією як основним засобом денационалізації України мали чітке й однозначне спрямування – «остаточне вирішення українського питання» (с. 122).

На особливу увагу заслуговує друга частина монографії «Еволюція політики РФ щодо України: від територіальних претензій до геноцидної війни», що є глибокою і комплексною спробою аналізу політики Російської Федерації щодо України від початку 1990-х років до широкомасштабного вторгнення 2022 році.

Так, у розділі «Єльцинсько-путінська імперська політика РФ щодо України в 1991–2014 роках» автор висвітлює етапи політики Російської Федерації щодо України в період від проголошення її незалежності у 1991 році до початку відкритої агресії у 2014. Особливу увагу приділено імперським амбіціям, які послідовно реалізовувались у зовнішній політиці Росії – спочатку за президентства Бориса Єльцина, а потім у значно більш агресивній формі – Володимира Путіна. Автор простежує, як від 1990-х до початку 2000-х років Росія намагалася підкорити Україну через «газовий батіг» та інформаційний вплив, не вдаючись до відкритої агресії. Історик переконливо демонструє, що політика РФ не була реакцією на зовнішні загрози, як це подає російська пропаганда, а навпаки – стратегічно вибудовувалась як наступальна. Саме ця логіка і призвела до анексії Криму та розпалювання війни на Донбасі в 2014 році. Професор М. Дорошко показує, як ідеологічні наративи, якими послуговується путінський режим, перегукуються з риторикою більшовиків і сталіністів, вказуючи на глибоку історичну тяглість у ставленні до України як до об'єкта експансії та колонізації, проводячи відповідні паралелі.

Особливо важливим є розділ, присвячений аналізу сучасної російсько-української війни (з 2014 року) як логічного продовження імперської політики Кремля, від анексії Криму до широкомасштабного вторгнення. Автор наголошує, що війна Путіна – це не лише територіальна агресія, але і цілеспрямована спроба фізичного й культурного винищення українського народу, що виявляється у масових вбивствах цивільного населення, депортаціях, руйнуванні інфраструктури, нищенні пам'яток, а також у програмній риториці «денацифікації» – як формі заперечення самого права України на існування. Автор наголошує, що російська агресивна політика, спрямована на знищення державного суверенітету України, здійснюється поступово, починаючись від першого до третього етапу, «залежно від воєнних і політичних ресурсів, воєнно-політичної обстановки та міжнародної ситуації... та приєднання території України до російської держави у тій чи іншій формі» (с. 200).

Значну увагу автор приділив дослідженню гібридної війни. Розділ «Гібридна війна РФ проти України у 2014–2022 роках та її наслідки» становить одну з ключових частин рецензованої монографії, що присвячена аналізу злочинної політики Росії проти України в історичному і сучасному контексті. Автор у стислій, але надзвичайно насиченій формі розкриває суть гібридної агресії як нового типу війни, що поєднує військові дії, інформаційні операції, кібератаки, економічний тиск і політичну дестабілізацію.

Розділ також розкриває наслідки гібридної війни – як безпосередні (військові втрати, гуманітарна катастрофа, економічна шкода), так і довготривалі (порушення європейської безпекової архітектури, зміцнення української національної ідентичності, посилення міжнародної підтримки України). При цьому автор вважає, що основними складовими гібридної війни стали запровадження інформаційної та диверсійної операцій на території Криму, агресивні антиукраїнські стереотипи ворожого сприйняття всього українського як «нацистсько-бандерівського» тощо (с. 201).

Уважаємо особливо цінною спробу історика окреслити уроки російських геноцидних війн для України і світу. М. Дорошко намагається осмислити глибинні історичні й політичні причини, що стоять за багаторазовим, системним вчиненням геноциду з боку російської держави, а також сформулювати висновки, які можуть бути корисними не лише Україні, але й усьому світу. Світ, який не засудив достатньо радянські геноциди, зіштовхнувся з новою хвилею російської агресії. Водночас єдність міжнародної спільноти та рішуча

протидія таким режимам є запорукою безпеки й стабільності. При цьому цілком погоджуємося із думкою професора Миколи Дорошка, що основним запобіжником, а отже, гарантом безпеки, територіальної цілісності і суверенітету України, мають стати її збройні сили, звільнена від російсько-імперських псевдоісторичних міфів і напашувань національна пам'ять, а також українська помісна Церква, незалежна від Москви (с. 261).

Імпонують об'єктивні висновки, що відповідають поставленим у дослідженні завданням, відображають наукову новизну роботи. У висновках

історик замислюється над питанням неминучості війни Росії проти України, доводить, що широкомасштабна агресія 2022 року є не просто політичним прорахунком або волюнтаризмом Путіна, а глибоко закоріненою закономірністю російської історії, яка століттями базувалася на експансії, колонізації та уніфікації. Вона тягнеться від Кримської війни, придушення польських повстань, штучного голоду в Україні, депортацій кримських татар і до 2014 року. Всі ці події – прояви одного й того ж самого явища: імперії, яка не може існувати без поневолення інших народів.

Український опір – це не лише боротьба за територіальну цілісність, але і за право бути собою, вирватись із зашморгу «руського мира», зруйнувати хибне уявлення про «єдиний народ» і прокласти шлях до свободи для інших поневолених народів.

Вважаємо, що монографія буде мати продовження оскільки російсько-українська війна триває та виявляються нові геноцидні практики росіян у ній. Саме тому хотілося б порекомендувати автору у майбутньому виданні подавати іменний та географічний покажчики, що звісно, полегшує читачу роботу з книгою.

Отже, монографія є вагомим внеском у дослідження історії геноцидної політики Росії проти України. Вона актуалізує історичну пам'ять і надає ґрунтовні підстави для наукової й політичної оцінки злочинів проти українського народу у ХХ–ХХІ ст. Професор М. Дорошко підкреслює, що всі ці війни спрямовані на знищення української державності та політичної нації. Дослідження спонукає до роздумів про ціну, яку українці заплатили за збереження національної ідентичності, а також нагадує про небезпеку тоталітаризму в будь-яких його проявах.

Без сумніву, книга матиме цінність не лише для фахових істориків, науковців, викладачів, студентів, краєзнавців, а передовсім (на що, зрештою, й розраховує автор) для пересічного читача, кому не байдужа історія рідного краю.